

Sankt Hans kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

MAX LASERNA 2015-05-19

Max Laserna
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Sankt Hans kyrka

Lunds östra stadsförsamling, Torna kontrakt, Lunds stift,
Lunds socken, Mässan 1, Lunds kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Långt in på 1900-talet bestod området som idag utgör stadsdelen Norra Fäladen av betes- och åkermark dit stadens invånare kunde leda ut sina kreatur på bete. 1794 delades området upp i mindre lotter som fördelades bland stadens gårds- och husägare.

I området låg även Sankt Hans källa, vars vatten ansågs särskilt hälsosamt. Härifrån härrör alltså kyrkans namn. Vid källan firades den danska Sankt Hanshögtiden till Johannes döparens lov, en högtid som sammanfaller med det svenska midsommarfirandet. Traditionen att fira högtiden vid Sankt Hans källa pågick fram till 1800-talet, alltså långt efter det att Skåne blivit svenskt, och bestod i att lundaborna begav sig ut till Sankt Hans där man tände en brasa, dansade och sjöng.

Sankt Hans kyrka planerades och byggdes som en del av centrumanläggningen för stadsdelen Norra Fäladen som byggdes upp under senare delen av 1960-talet och första

Flygbild tagen 2014 över Fäladstorget, sett från öster. Foto: Pär-Martin Hedberg.

delen av 1970-talet. Området hade en strategisk placering i och med dess närhet till det då nyligen utbyggda lasarettet och Lunds tekniska högskola, vilka båda hyste stor personal och många studenter.

Området lades ut efter miljonprogrammets planeringsideal med strikt funktionsseparering där bostäder, kommers och service hölls åtskilda. Centrumanläggningen ritades av arkitekterna Yngve Lundquist och Hans Rendahl. Huvudarkitekt för kyrkan var Hakon Ahlberg även om Lundqvist och Rendahl var delaktiga också i kyrkobygget. Kyrkan stod färdig 1971 och är Fäladstorgets mest framträdande byggnad. Markbeläggning på torget består av stora kvadrater av rött tegel som ramas in av grå gatsten.

Kyrkan är sammanbyggd med församlingshemmet som står söder om kyrkan. På torgets övriga sidor finns centrumanläggningens servicebyggnader och butikslokaler. 2011 uppfördes ett sjuvåningshus, i folkmun kallat "Fäladsskrapan", mellan Fäladstorget och Fäladsgården som även den ritades av Lundquist och Rendahl.

Kyrkobyggnaden

Sankt Hans kyrka började planeras redan 1964. Valet stod då mellan en monteringsfärdig kyrka eller en kyrkobyggnad som skulle uppföras som en integrerad del i centrumanläggningen. Valet föll slutligen på det senare och uppdraget att rita kyrkan gick till det då nystartade arkitektkontoret Lundquist & Rendahl som fått i uppdrag att rita centrumanläggningen.

Yngve Lundquist var utbildad på Chalmers tekniska högskola i Göteborg och hade tidigare under 1960-talet arbetat för de båda välkända arkitekterna Helge Zimdahl och Hakon Ahlberg. När Lundquist och Rendahl fick uppdraget att rita centrumanläggningen valde de att låta Lundquists gamle läromästare Hakon Ahlberg stå som huvudansvarig arkitekt för kyrkans utformning, medan de båda yngre arkitekterna ägnade sig åt församlingshemmet och de övriga omgivande byggnaderna vid torget.

Hakon Ahlberg började sin karriär som arkitekt hos stockholmsarkitekten Ivar Tengbom mellan 1914 och 1917. Ahlberg startade 1922 tidskriften Byggmästaren där han var redaktör åren 1922–24. Tidskriften bytte senare namn till Tidskriften Arkitektur. Hakon Ahlberg fick även stor betydelse för arkitektkåren då han 1936 startade Svenska Arkitekters Riksförbund (SAR), 1936. Som ritande arkitekt skapade han allt ifrån kyrkor till sjukhus och bostäder.

Kyrkobyggnaden utformades efter tidens stilideal med enkelheten som ledstjärna. Det var det arkitektoniska rummet och ljuset som i sig själv skulle skapa den stämning som kyrkorummets stod för, utan tillägg av konstnärlig utsmyckning. Man lade även stor vikt vid att kyrkan skulle få en bred användning och välkomna människor med olika bakgrund och i olika åldrar.

Sankt Hans kyrka invigdes på Marie bebådelsedag den 27 mars 1971 av biskop Olle Nilvenius som stadsdelskyrka inom Lunds Allhelgonaförsamling. I församlingens huvud-

kyrka, Allhelgonakyrkan, firades gudstjänster enligt fastställd kyrkoordning. Därför kunde kyrkorådet få tillstånd att i den nya stadsdelskyrkan pröva olika förslag till nya gudstjänstordningar.

I början av 1980-talet fick konstnären Stig Carlsson i uppdrag att utforma en ny kordekoration. När han påbörjat sitt arbete med denna och tillverkat den stora cirkelformade träskivan, som ännu inte var målad, bjöd han församlingsbor till sin ateljé i Nyhamnsläge att under ledning av stadsdelsprästen fira en enkel agapemåltid med träskivan som altarbord.

I samband med att den då nya Kulturminneslagen trädde i kraft 1989 förklarades Sankt Hans kyrka som kyrkligt byggnadsminne tillsammans med 29 andra kyrkobyggnader i Malmöhus län.

Sankt Hans blev 1992 en egen församling och ett församlingssigill ritades av Bengt Aronsson, medlem av kyrkorådet. Man påbörjade även en renovering av kyrkan, vilken emellertid avbröts. Först ett par år senare, 1994–95, genomfördes en mer genomgripande renovering samt en sammanbyggnad av kyrkan och kyrklängan under ledning av Blomqvist Arkitekter AB/Lundquist & Rendahl Arkitekter AB. En förbindelsegång uppfördes mellan församlingshemmet och vapenhusets södra vägg. Man tog även upp nya utrymningsvägar i korsarmarna och flera heltäckningsmattor i bland annat doprummet och barnrummet ersattes med linoleum. Vidare renoverades toaletter och pentry. Den tidigare skrudkammaren i sakristian byggdes om till nuvarande textilskåp. I kyrkorummet installerades ny belysning vid altaret, predikstolen och orgeln. I samband med renoveringen förverkligades även ett gammalt förslag från förre ärkebiskopen Olof Sundby genom att ett tornur placerades på tornets västra fasad. Uret tillverkades av Skånska klockgjuteriet i Hannas, Hammenhög.

Ingången till kyrkan från Fäladstorget.

Kyrkans sedd från öster.

De fönsterförsedda partierna i korsarmarnas östväggar är murade i ett kvadratisk mönster.

Exteriör

Kyrkobyggnaden är den enda byggnaden på Fäladstorgets östra sida. Kyrksalen är inrymd i en kubisk volym med 15 rektangulära och kvadratiska fönster utplacerade på västfasaden mot torget. Över det mittersta vertikala fönstret finns en cirkulär mönstermurning. En sluten låg byggnadsvolym är placerad framför långhuset åt torget, vilken bland annat inrymmer vapenhus, kapprum, doprum och sakristia. Den lägre volymen har en avtrappande fasad mot den centralt placerade ingången, medan tornet i sydväst har en framspringande position i plankompositionen som accentuerar dess vertikalitet.

Fasaderna är murade i rött tegel, huvudsakligen i löpförband med en halvstens förskjutning, och möter marken utan sockel. Murfogarna är tjocka, omkring tre centimeter, och är utstrukna med ett överskott av bruk.

Västverkets murning bildar ett mönster med riktning mot fasadens mitt. Korsarmarna är murade i ett annat mönster, vilket bildar kvadrater och på detta sätt skiljer ut sig från de övriga fasadernas murytor. Korsarmarna är försedda med fem fönster vardera som vetter åt torget.

Östfasaden är sluten och domineras av den centralt placerade absiden med trekantig form. Tornet är murat med rött tegel i regelbundna förband. På den västra fasaden finns en urtavla i svart metall. Den något indragna klockvåningen har en konstruktion av vertikala betongpelare. Hålrummen mellan betongpelarna är täckta med rödmålat trä, vilket skyddar klockorna från väder och vind.

Kyrkobyggnadens tak är klädda med svart asfaltpapp och murkrönen är avtäckta med kopparplåt. I vapenhusets tak finns flertalet överljuskupoler.

Interiör

Kyrkan nås från en dubbeldörr i vapenhusets västra fasad som leder in till ett vindfång och vidare till vapenhuskorridoren som går i nord-sydlig riktning. Via en dörröppning i korridorens södra ände nås förbindelsegången som leder till församlingshemmet.

Kyrkorummet sett åt öster. Mittgången har en lätt lutning ner mot altaret.

Från vapenhuskorridoren finns även ingången till kyrksalen i öster samt till doprum, sakristia, toaletter, förråd och kapprum och pentry. Samtliga innerdörrar är av rödbetsat limträ. Golvet är belagt med rött tegel i löpförband. Detsamma gäller samtliga väggar utom den östra som är murad i munkförband. Väggarna har påtagligt breda fogar om cirka 3 centimeter, i likhet med exteriörens murar. Taket är av vitmålad betong med synliga spår från gjutformarna.

Sakristian är placerad i byggnadens nordvästra hörn och nås från vapenrummet. Liksom i vapenhuset är golv och väggar av rött tegel. På den östra väggen finns en halvmåneformad nisch med ett väggfast murat sidoaltare. Bordsskivan består av en polerad kalkstensskiva. På altaret står en relief föreställande Josef, Maria och Jesusbarnet i stallen när de får besök av de tre vise männen. Ovanför altaret finns ett högsvalt, karmlost fönster.

Ingångarna till kyrkorummet är markerade med överljusfönster. Kyrksalen delas in av öppna bänkkvarter i klarlackad furu vilka är placerade på varsin sida om mittgången som leder fram till det öppna koret i öster. Väggarna är genomgående murade med gult håltegel med varierande förband. Mittgången, som är belagd med gult tegel med löpsidan uppåt, lutar en aning mot altaret som står placerat på kyrkans lägsta punkt. Golvet i koret är lagt så att det bildar en kvadrat. I den trekantiga absiden finns tre trappsteg, symboliserande de tre första trappstegen på vägen mot himlen. Trappstegen används även som gradänger åt kyrkokören. I den norra delen av koret står orgeln från 1978. Kyrkorummets tak utgörs av bremervalv med rödmålade stålbalkar. Valven är

Kyrkorummet sett från öster.

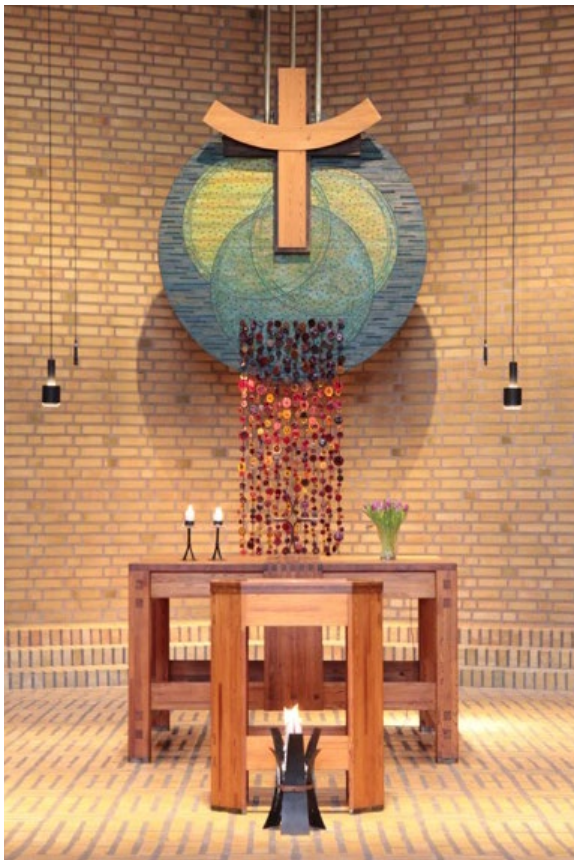
opputsade och bärs upp av stora rödmålade stålpelare, vilka är synliga i kyrksalens främre del. I mitten av bremervalvet ovanför altaret finns ett takfönster. Två glasförsedda slitsar mellan korväggen och långhusets östvägg förser koret med dagsljus.

Fönstren i västverket och korsarmarna förser kyrkorummet med dagsljus. Den artificiella belysningen består av 90 lågt hängande armaturer. Det finns även ytterligare belysning i form av spotlights som lyser upp orgeln, psalmtavlorna, altaret och altartavlan.

Inredning och inventarier

Altarbordet har kvadratisk form och är tillverkat i oljad furu med inslag av valnöt. Bordsskivan delas upp av ett grekiskt kors i valnöt som fortsätter ner på sidorna. Bordets olika delar är sammanfogade genom sinkning och tappning och ritades av kyrkans arkitekter.

Kordekorationen, ”kyrkans altartavla”, är formgiven av Stig Carlsson och hängdes på plats 1981. Den är upphängd i taket med tre rör i gul metall och består av tre skikt. Den bakre delen är en rund tavla i trä med delvis överlappande cirklar, enligt konstnären föreställande treenigheten, ”vår värld, vår jord, vårt liv”. Tavlan är målad i gröngula och blå toner och är smyckad med infästningar av gul metall. Över skivan sitter två på varandra överlappande kors, det understa är av mörk-betsat trä och det översta av obehandlad fur. Under skivan hänger glasprismor i rött och gult – en symbol för den Heliga Andens utgjutande.

Det ursprungliga altaret och dopfunten samt och kordekorationen av konstnären Stig Carlsson från 1981.

Bänkinredningen ritades av kyrkans arkitekter och är utförd i oljat limträ.

Gavlarna består av rektangulära limträskivor, vilka lyfts från marken med hjälp av två kvadratiska fötter i smidesjärn. Sittdynorna har idag en ljus klädsel. Ursprungligen var klädseln mörkt blå, vilken ännu kan ses på knäfallet.

Predikstolen är mobil och är tillverkad i furu med inslag av valnöt. Korgen är femsidig och har en höj- och sänkbar bokbräda. Predikstolen ingick i kyrkans ursprungliga inredning och ritades av kyrkans arkitekter.

Dopfunten har en åttkantig form och ingår i kyrkans ursprungliga fasta inredning. I bordsskivan av valnöt finns en nedsänkning för ett dopfat av tenn som enligt stämplarna tillverkats av "Ljung uti Lund" och är format som en båt. Ställningen består av fyra ben i furu, vilka hålls samman av horisontala stavlimmade furuskivor. Liksom altaret och predikstolen är dopfunten flyttbar..

Dopträdet i smide med plats för droppar är en gåva från församlingen till kyrkans 40-årsjubileum 2011. Trädet som föreställer en lönn är tillverkat av smidesdesigner Pia Linders. Dropparna är från Palestina och tillverkade av återvunnet glas och bly.

Orgeln tillverkades 1978 av Mårtenssons orgelfabrik i Lund. Orgeln ritades av arkitekterna Anna-Karin Ekberg och Hans Rendahl tillsammans med orgelbyggare Göran Mårtensson. Orgelverket är helmekaniskt och är indelat i 17 stämmor fördelade på tre manualer och pedaler. De 1004 synliga piporna är placerade i två orgelhus av furu. Luckorna till spelbordet är utförda i alm.

Den stora kyrkklockan gavs namnet Johannes och tillverkades av M & E Klockgjuteri i Ystad 1969 och bär inskriptionen: "Johannes döparen säger: Mitt ibland er står en som ni inte känner."

Den lilla kyrkklockan är uppkallad efter Tomas tvivlaren och tillverkades även den av M & E Klockgjuteri i Ystad 1969. Klockan bär inskriptionen: "Herre, vi vet inte vart du går, hur kan vi då veta vägen? Jesus svarade: Jag är vägen sanningen och livet!"

Korutsmynningen i keramik skapades av Stig Carlsson och gavs namnet Via Dolorosa (smärtans väg). De tio keramiktavlorna i relief föreställer passionshistorien. Det sägs att Carlsson inspirerades av passionshistorien så som den framställdes i musikalen Jesus Christ Superstar.

I sakristians bönenisch finns en väggfast *piscina*, som är tillverkad i samma röda tegel som rummets väggar men invändigt har klätts med kopparplåt.

1986 införskaffades en ikon tillverkad av Eva Munther som finns placerad bredvid kororgeln. Innan den invigdes lät man den vandra runt bland församlingsmedlemmarna för att de skulle få möjlighet att skapa sig en personlig relation med ikonen.

Kyrkotomten

Kyrkan saknar kyrkogård, men har sedan sammanbyggnaden med församlingshemmet 1995 en liten innergård. Församlingshemmet ritades av Lundquist & Rendahl medan arkitekt Thomas Posselius var ansvarig för detaljerna. Torget, som kallas Fäladstorget, delas med centrumanläggningens övriga verksamheter och är belagt med rött tegel i kvadrater border av grå gatsten. På torget står konstnären Edvin Öhrströms skulptur *Rymdskeppet* av rostfritt stål från 1976.

Kulturhistorisk karaktärisering för Sankt Hans kyrkoanläggning

Sankt Hans kyrka uppfördes under en intensiv kyrkobyggnadsepok där arkitekterna bröt med den traditionsbundna arkitekturen som under sekel styrt kyrkornas arkitektoniska uppbyggnad och form. Anläggningen med kyrkan och församlingshemmet i söder är skapad som en integrerad del i Fäladstorgets centrumbildning. Torgets geometriskt utlagda stenbeläggning i grå gatsten och rött tegel smälter samman med kyrkans mönstermurade, röda fasader. Samspelet mellan kyrkan, torget och församlingshemmet ger stadsrummet karaktär av en italiensk piazza. Trots att kyrkan gavs en utformning som gick i linje med de samtida arkitekturströmningarna är de arkitekturhistoriska referenserna många. Teglets murning med dess breda fogar och mönstermurning alluderar på såväl den romerska som den romanska tegelarkitekturen. Fönstersättningen i västverket visar både i sin form och sin centrala placering på fasaden på konnotationer med den italienska renässansen. Fönstren är också grupperade på ett sätt som anspelar på Kristus med utsträckta armar där tegelcirkeln utgör Frälsarens huvud.

Under perioden 1957–79 byggdes 26 kyrkor i nuvarande Skåne län. Ofta anlitas välrenommerade arkitekter för uppdragen, så även för Sankt Hans kyrka. Arbetet leddes av arkitekten Hakon Ahlberg, en välkänd arkitekt och debattör med såväl kyrkobyggnader som offentliga byggnader i sitt cv. Att Ahlberg valde att ansluta till det massiva tegelbyggandet gick i linje med utvecklingen inom den samtida arkitekturen. Åren kring 1970 utvecklades också en utpräglad tegeltradition hos lundaarkitekter. Sten Samuelssons kyrka på Klostergården från 1968 med sina massiva murar i brunt helsingborgstegel är ett exempel på den modernistiska kyrkliga tegelbyggnadskonsten. Även Lunds stadshall som uppfördes samma år efter ritningar upprättade av Claes Anshelm, och tillbyggnaden av Landsarkivet i Lund av Bernt Nyberg, visar båda på samma högkvalitativa tegelmurning som i Sankt Hans kyrka.

Sankt Hans kyrka har tillsammans med Fäladstorget och församlingshemmet betydande arkitektoniska och arkitekturhistoriska värden. Kyrkans interiör har en konsekvent gestaltning med en begränsad materialpalett, där tegel är det dominerande. I huvudsak är materialen obehandlade, exempelvis har ytan i vapenhusets brädgjutna betongtak lämnats obearbetad – ett uttryck som hör samman med den då rådande nybrutalismens idéer.

Västverkets fönster ger det voluminösa kyrkorummet en ljus och luftig karaktär. Den lätta lutningen mot koret förstärker via sacra – den heliga vägen – mot altaret. Vägen, riktningen, var ett av få element i den kyrkliga rumsbindningen som förblev oförändrat när kyrkobyggnadernas traditionella plantyper löstes upp under andra hälften av 1900-talet. I Sankt Hans kyrka har man även tillfogat kyrkan en absid enligt traditionellt mönster. De tidstypiska långsmala fönstren åt söder och norr sprider ett släpljus över absidens östra väggar som förstärker dess form och materialitet.

Kyrkans mobila altare, dopfunt och predikstol är tydliga exempel på hur kyrkorummets gestaltning och gudstjänstens förrättande förändrades under 1960- och 1970-talen, och förmedlar därför viktiga liturgiska värden. Inte minst kyrkans dåvarande stadsdelspräst, Caroline Krook, tidigare fängelsepräst och senare biskop, bidrog till detta genom sina radikala idéer till nya gudstjänstformer.

Rekommendationer

- Sankt Hans kyrka är en av Norra Fäladens arkitektoniskt mest utmärkande byggnader och har ett betydande symbolvärde för stadsdelen.
- Kyrkobyggnaden har höga arkitektoniska och arkitekturhistoriska värden. Dessa värden hänger samman med torgbildningen som är ett uttryck för den tidens centrumbyggande. Man bör därför vara uppmärksam på förändringar i närmiljön.
- Sankt Hans kyrka var ursprungligen tänkt att vara odekorerad. För att bevara den arkitektoniska skärpan i kyrkorummet bör försiktighet därför vidtas vid införandet av nya inventarier.

Skydd m.m.

Kyrkan skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Underhållsplan för Sankt Hans kyrka, Lund (2010-11-15), NIRAS Sweden AB, Malmö

Ahrén, PO och Sjöstrand, L (red.) : *Från S:t Olof till S:t Anna*, Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift – årsbok 2002

Dahlberg, M (red.): *Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria*, Riksantikvarieämbetet 2008

Dahlberg, M (red.): *Skåne – Landskapets kyrkor*, Riksantikvarieämbetet, opublicerad

Rappe, A: *Studier i nutida kyrkoarkitektur*, Diakonistyrelsens Bokförlag, Stockholm 1963

Wahlöö, C (red.): *Lund norrut – Norra fäladen och trakten norr om staden*, Föreningen Gamla Lund, Lund 1989

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2015-01-30

Fältinventering: Max Laserna

Kulturhistorisk karaktäristik och rekommendationer: Max Laserna, efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift

Rapportsammanställning och foto (där inget annat anges): Max Laserna, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2015-05-19